

НЕПОДІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ЄДНІСТЬ

/Віртуальна виставка з циклу «Знані та знамениті»/

Художнє оформлення кожної книги робить її особливою, предметом високої естетичної значущості.

Багаточисельні фоліанти майстрів книготворення різних країн демонструють розмаїття використаних ними напрямків, жанрів, сюжетно-тематичних композицій образотворчого мистецтва.

Ілюстрація — твір мистецтва, що посилює виразність передачі авторського тексту, дає можливість читачеві адаптуватися, зримо відтворити змальовані у тексті події, візуалізувати літературні образи. Це — графічне зображення у виданні, що пояснює або доповнює текст, а також слугує засобом окраси книги.

LIBRARY BSPU: <https://library.bdpu.org/>

Поет - ілюстратор Тарас Шевченко

У мистецькій спадщині Тараса Шевченка ілюстрацій порівняно небагато, але вони позначені яскравою творчою індивідуальністю, й посідають гідне місце серед найвизначніших досягнень вітчизняної ілюстрації.

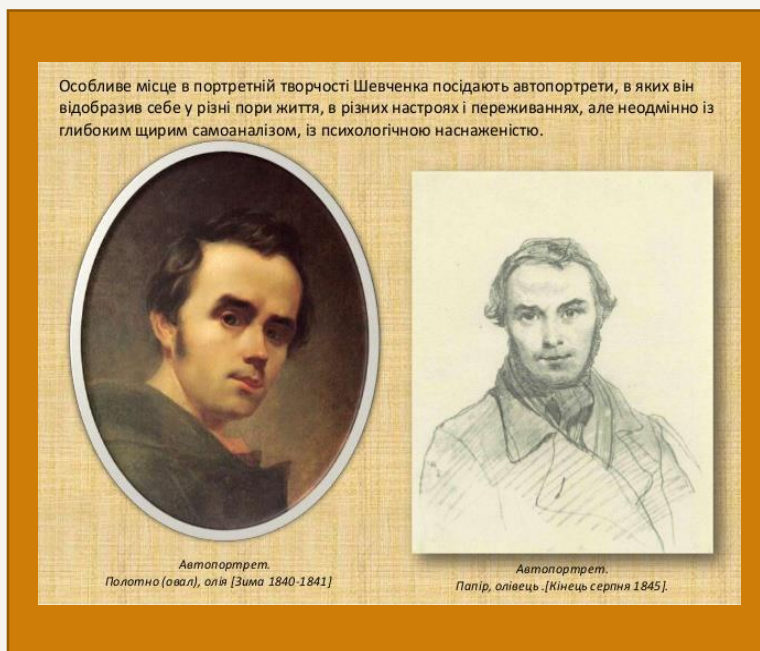
Переконливо довів це вже перший реєстр малюнків, портретів та гравюр «Тарас Шевченко як маляр». Його склав **Олексій Петрович Новицький**— історик мистецтва, пам'яткознавець, музейник, громадський діяч, ініціатор створення музею історії Києва, фундатор Музею українських діячів науки і мистецтва. Дійсний член тогочасного Наукового товариства імені Шевченка у Львові, а також Українського наукового товариства у Києві, саме за дорученням львівського НТШ у 1911 р. розпочинає роботу над монографією про Шевченка-художника, яку було завершено у 1914 році.

Новицький Ол. Тарас Шевченко як маляр / Ол. П. Новицький; накладом Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів; Москва : Типо-літографія Т-ва «И. Н. Кушнеревъ и К°», 1914. - 89 с. : 130 іл.

Ця монографія стала першою систематизованою працею про мистецьку спадщину Кобзаря.

Видання складається з вступної статті автора, безпосередньо реєстру виявлених на той час робіт Шевченка, що дійшли до користувачів або про які малися відомості, та з прикладів окремих картин, які яскраво характеризують кожний період художньої творчості митця. **Зміст реєстру** поділено на **XIV** підрозділів: **I.** Автопортрети, **II.** Портрети, **III.** Краєвиди, **IV.** Побутові малюнки, **V.** Історичні малюнки, **VI.** Релігійні малюнки, **VII.** Алегоричні та мітологічні малюнки, **VIII.** Ілюстрації, **IX.** Анатомічні малюнки та етюди з натури, **X.** Копії, **XI.** Офорти, **XII.** Скульптурні праці, **XIII.** Архітектурні проекти, **XIV.** Річи ніби праці Шевченка.

У геніальній особі безсмертного Кобзаря щасливо поєднувався могутній літературний талант з блискучою майстерністю художника.

/див. розд.« I. Автопортрети», №№ 628-631; знімки: с.1-4, 6-8, 80-81/

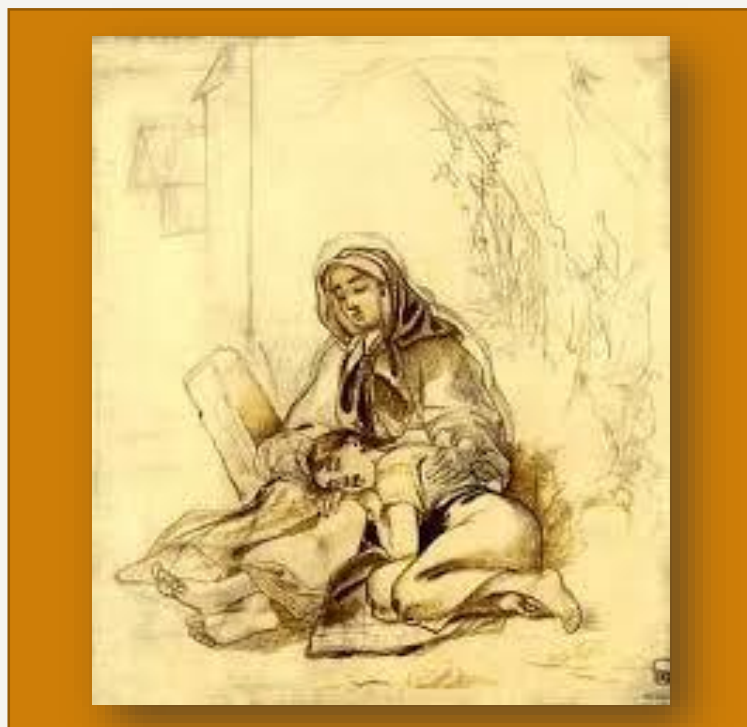
Цілісність образного мислення поета й художника Шевченка доводять його *автоілюстрації та композиції на літературні теми до творів інших авторів.*

В 1841 він накреслив начерки до балади «Утоплена» та кілька начерків олівцем на берегах своїх рукописних аркушів до поеми «Черниця Мар'яна».

Більш закінчені ілюстрації Шевченко зробив у 1842 році, це малюнок «Сліпа з дочкою», що ілюструє його поему «Слепая».

також картина під назвою
«Катерина» для однойменної
поєми.

/див. розд. «УШ. Ілюстрації», №№
546-547; знімки: с.70-71/

В 1843 році митець зробив два малюнки та чотири ескізи з начерками до своєї майбутньої поєми «Сліпий» («Невольник»), та однойменну ілюстрацію за поємою «Відьма» в 1845 році.

Створював різножанрові ілюстрації Шевченко й до літературних творів інших авторів, що найбільше вразили його.

Наприклад, «Марія», малюнок за поємою О.С. Пушкіна «Полтава», 1840р.

21. КАТОЛИЦЬКИЙ ЧЕРНЕЦЬ.
Ілюстрація до твору М. Г. Надєждіна «Сила волі».
Гравюра на сталі. [У. н. 1841]

У 1841 р. під час навчання у Петербурзькій академії мистецтв він створив ілюстрацію «Католицький чернець» до твору М. Надєждіна «Сила волі. Спогади мандрівника».

/див. розд. «УШ. Ілюстрації», №№ 541-542/

Малюнок «Знахар» (1841) до однойменного твору К. Квітки-Основ'яненка на прохання автора було виконано у двох примірниках.

22. ЗНАХАР.
Ілюстрація до твору К. Квітки-Основ'яненка «Знахар».
Гравюра на сталі. [У. н. 1841]

/див. розд. «УШ.
«Ілюстрації», №№
538-539; знімки: с.71/

22. ЗНАХАР.
Ілюстрація до твору К. Квітки-Основ'яненка «Знахар».
Гравюра на сталі. [У. н. 1841]

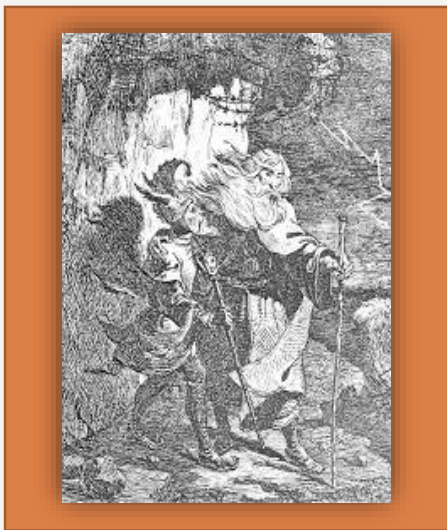

«Зустріч Тараса Бульби з синами» для повісті Миколи Гоголя — «Тарас Бульба», 1842р.

/див. розд. «УШ. Ілюстрації», № 565/

1843 р. у техніці гальваноакустики було виконано гравюру «Король Лір» за однойменним твором В. Шекспіра.

/див. розд. «УШ. Ілюстрації». № 550/

Ліворуч унизу картини вигравірувано підпис автора: Т. Шевченко; посередині під зображенням назву «Король Лір».

Цензурний дозвіл на випуск видання дано 10 лютого 1843 р., що і є підставою для орієнтовного датування твору.

Змістовний реєстр ще довго служив і служитиме вихідною точкою для кількох поколінь дослідників шевченкової мистецької спадщини.

[Подається за виданням: Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 10-и т. / Тарас Шевченко. - К., 1961-1964. — Т. 7 - 10. Живопис, графіка.]

Суто українська графічна мова

Визначальними рисами ілюстрацій до «Енеїди» Котляревського є віртуозне володіння мистецтвом малюнку, надзвичайна майстерність у передачі психологічного стану літературних персонажів, гостре почуття гумору, а також лаконічна й виразна графічна мова.

Першим ілюстратором безсмертного твору Івана Котляревського був Мартинович Порфирій Денисович - український живописець, графік, фольклорист і етнограф. Малювати героїв «Енеїди» він почав ще тоді, коли навчався в Санкт-Петербурзькій академії мистецтв. Процес перервала хвороба художника. Тож роботи Мартиновича стали ілюстраціями лише у 1918 році, коли у Києві було видано «Енеїду». У 1873—1874 роках він створив ще 13 малюнків.

Іван Сидорович Їжакевич у 1948 році у співпраці з художником *Федором Зотоковичем Коновалюком* ілюструють поему І. Котляревського «Енеїда», присвячену 150-річчю першого видання.

Котляревський І. П. Енеїда / І. П. Котляревський. – К. : Держвидав, 1948. – 153 с.: іл. – на відзнаку 150-ліття першого видання 1798 – 1948 ; відтворення тексту видання 1842 р., передано сучасним правописом.

Народний художник УРСР працював у різних стилях: книжковій графіці, монументальному живописі, писав портрети та пейзажі.

Брав участь у відновленні фресок Кирилівської церкви в Києві, розписував Церкву Всіх Святих над Економічною брамою Києво-Печерської лаври та зовнішній іконостас Георгіївського собору монастиря на «Козацьких Могилах» - «Голгофа», зразок монументального мистецтва, ікони Спасителя та Богородиці, Георгія Победоносця та Іова Почаївського, Царські та дияконські врата, а також Спас Нерукотворний та херувими з двох боків від образу – над «Голгофою». Одночасно з розписом самого храму, Іван Сидорович виконав одинадцять масштабних картин на козацьку тематику, які розміщувались в нішах мурованої західної стіни.

У 1930-х роках художник виконує замовлення для геологічного музею УАН. Створив більше дюжини тематичних панно — «Історія Землі».

В різні часи Їжакевич написав полотна, присвячені Кобзареві. Для будинку-музею Шевченка малював картини «Гайдамаки в Умані», «Перебендя», «Зустріч Т. Шевченка з сестрою Яриною», «Похорон Шевченка» та — одну з найкращих — «Мені тринадцятий минало». До ювілейного видання "Кобзаря" створив біля 30 малюнків. Ілюстрації до "Кобзаря" стали вершиною творчого злету майстра. Уся шевченкіана художника складалася з 200 творів.

Митець ілюстрував також літературні твори М. Гоголя, Г. Квітки-Основ'яненка, «Лісову пісню» Лесі Українки, «Бориславські оповідання» І. Франка, «Fata Morgana» М. Коцюбинського, роман Івана Ле «Наливайко», «Кленові листки» Василя Стефаника, «За готар» Ольги Кобилянської. Загалом художник створив понад двадцять тисяч робіт, що розійшлися по всьому світу. Його твори зберігаються в багатьох музеях України, найкращі — в Національному музеї ім. Тараса Шевченка.

Плідною співпрацею двох майстрів І. Їжакевича й Ф. Коновалука були створені численні ікони та іконописи, ілюстрації до творів видатних українських письменників. Проте, Федір Коновалюк залишається неперевершеним майстром пейзажів.

Творча співдружність трьох культур

Руставели Шота. Витязь в тигровой шкуре : поэма / Шота Руставели ; пер. К.Д. Бальмонта ; ил. М. А. Зичи ; тит. листы, заставки и концовки Б.В. Шварца. — М. : АCADEMIA, 1936. — 291 с.: іл.

Перше друковане в російському перекладі ілюстроване видання поеми Шота Руставелі «Витязь в тигровій шкірі» належить видавництву АCADEMIA. Видавцям твору вдалося досягти повної гармонії, пов'язуючи архітектуру самої книги з мелодикою поетичного слова Руставелі. Талановито доповнили текстову частину, її художню структуру високохудожні праці славетних творців книги.

Титульний аркуш, комбінований шмуцтитул, декоративні рамки, чисельні орнаментально-сюжетні заставки і кінцівки виконав *майстер книги Б. В. Шварц*. В'язь кольорових заголовків до глав книги начебто переспівує східні мотиви, використані при декоруванні всього видання.

Чудові досконалі ілюстрації угорського художника, портретиста, *графіка Міхая Зичі* зробили видання неперевершеним.

Міхай Зичі перебував у Грузії майже півтори роки. Спочатку художник мандрував Грузією, милувався її природою, знайомився з історичними пам'ятками, побутом грузинського народу, вивчав її культуру. Для наочного відбору необхідних прототипів Зичі практикував у театрах Тифлісу й Кутаїсі постановку «живих картин» з окремих епізодів поеми.

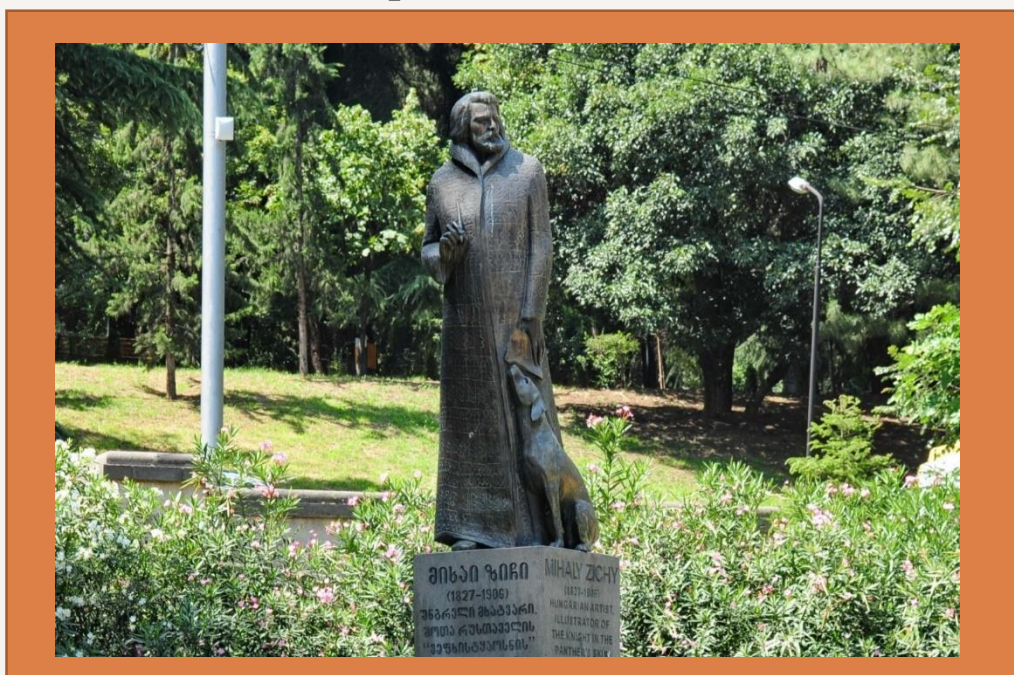
Додому в Петербург Михай везе багато замальовок та ескізів для допрацювання, 27 з яких згодом були схвалені для включення в книгу.

Зичі бере на себе також ініціативу щодо виготовлення з малюнків кліше (у Відні) та друкування ілюстрацій (кольорових у Лейпцігу, інших в Петербурзі).

Вдруге Михай Зичі приїхав до Тифлісу з подарунком для видавців поеми - альбомом авторських ілюстрацій «Витязя в тигровій шкурі» з написом: «В знак моеї симпатии и сердечной преданности грузинскому народу. Зичи. С.-Петербург 10 марта 1889».

На знак віддяки за ушлявлення художньо-історичної спадщини Грузії шляхетний грузинський народ встановив у Тбілісі пам'ятник Міхаю Зичі, створеного його співвітчизником Шандором Кішем.

Шедеври пензля кріпосного майстра

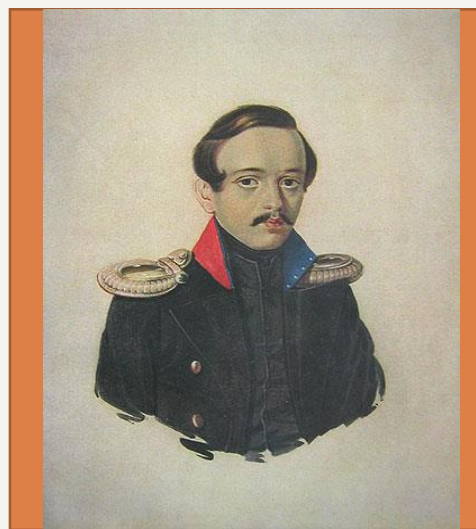
Лермонтов М. Ю. Полное собрание сочинений: в 2 т. [в одной кн.] / М. Ю. Лермонтов ; под ред. В. В. Чуйко. – 4-е изд. – СПб. : Изд-е Тов. М.О.Вольф, 1901. – 310 с. + 366 с. – (Великие русские писатели в иллюстрированных изданиях) ; съ порт. Лермонтова, его биогр. и 41 отдѣльн. карт. худ. В. А. Полякова.

Фронтиспіс джерела оздоблює літографія портрету поета з його факсимільним підписом. [*Фронтиспіс — ілюстрація, розташована перед титульним аркушем книги на лівій сторінці. Головним чином, це портрет автора, портрет особи, якій присвячували книгу або ілюстрація символічного характеру, яка відноситься до всього твору або найважливішого моменту, про який йдеться в ньому. В стародавніх виданнях — часто це єдина ілюстрація в книзі*].

М. Ю. Лермонтова зображено в сюртуці лейб-гвардії Гусарського полку, з червоним коміром на синій підбивці, з еполетами корнета.

Акварель О. І. Клюндера, 1839р., авторське відтворення портрету 1838р.

Портретист у цей період створював серію портретів лейб-гусар за їхнім замовленнями. Відомо, що портретів М. Лермонтова було намальовано чотири.

А.И. Клюндер. 1839

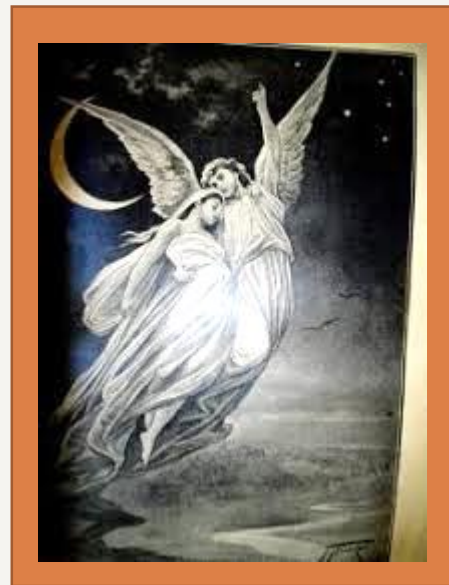
Довершеності зібранню творів автора у серії «Великие русские писатели въ иллюстрированныхъ изданіяхъ» додали окремі картини зі спадщини художника Полякова Олександра Васильовича.

Обдарованого юнака Полякова – кріпака генерала Корнілова – в його короткому житті (1801-1835) спіткала майже така саме доля, як у молодого Т. Г. Шевченка.

Російські художники розгледіли талант парубка й розпочали клопотання про його визволення з кріпацтва. Але умова визволення Олександра виявилась занадто жорстокою й дорогою. «Відпускна» коштувала йому виснажливої праці у створенні майже 340 портретів.

Генерал на прохання знаменитого портретиста Дж. Доу в 1822 р. віддає свого кріпака у помічники до художника. Іменитий митець, але й дуже користолюбива людина, нещадно експлуатував підручних, кріпосного О. В. Полякова та вільного художника В. О. Голіке. Через багато років потому спеціалісти дійшли висновку, що саме помічники відреставрували понад дві сотні почорнілих портретів створених Доу та закінчили по пам`яті не один десяток його начерків.

Лише взимку 1833 р. Олександр отримав постанову «о возведеніи Александра Полякова в ранг «свободного художника». Такою дорогою ціною світове мистецтво отримало неповторні шедеври картинної Галереї Героїв Вітчизняної війни 1812 року, серед яких чималий внесок пензля кріпосного майстра Олександра Васильовича Полякова.

Славетний «батько» фоторепортажу

Полевой П. История русской словесности с древнейших времен до наших дней : в 3-х т. / Полевой П. – СПб. : Издание А. Ф. Маркса, 1900 г. – Т.1-3.

Зразок високофахового видання, на обкладинці якого зазначено:

- ❖ Папір для видання виробила "Фабрика К. Печаткіна" у Червоному Селі.
- ❖ Текст, малюнки, ілюстрації виконані літографічним, автотипічним й цинкографічним способами у видавництві А. Маркса.
- ❖ Фотографії з натури й рукописів виконані К. Буллою у С.-Петербурзі та Г. Гробовським у Москві.
- ❖ Фарби для друку з "Фабрики братів Шмидт і К°" у Бокенгеймі, фарби для хромолітографій "Леннінгса и Гюзінга" з Гамбурга.

Видавці використали особливий цупкий папір /крейдований/; для виготовлення ілюстрацій було замовлено спеціальне кліше, а кольорові хромолітографії виконані особливим способом друку /з позолотою/. У виданні представлено багато кольорових тонових малюнків та хромолітографій, окремих гравюр, портретів, а також ілюстрацій з картин відомих художників.

Значно збагатили книги фотознімки з натури й рукописів у виконанні «батька фоторепортажу в Росії» - *Карла Карловича Булли (Карл Оствальд Булла)*.

У 1894 році Міністерство внутрішніх справ дозволяє друк поштових карток приватного виготовлення. Фотограф німецького походження Карл Булла відкриває друкарню для друку поштових листівок і починає працювати в жанрі фоторепортажу. Його цікавлять вуличні сцени, архітектура, транспортні засоби; він виявляє інтерес до представників різних професій від пожежного до сестри милосердя.

Булла стає піонером репортажного портрету: фотографує Федора Шаляпіна, Льва Толстого, Іллю Рєпіна. У 1904 році Карло Карлович одержує дозвіл знімати «види столиці, а також торжества в Найвищій присутності». Він стає Офіційним фотографом Міністерства Імператорського двору, Імператорської Публічної бібліотеки, Управління Санкт-Петербурзького градоначальства, Російського товариства Червоного хреста, Імператорського Російського пожежного товариства та ін.

Талановитий фотограф був також офіційним ілюстратором журналів «Нива», «Огонек», «Петербургская жизнь», «Столица и усадьбы».

Ідея встановлення біля музею К. Булли «Пам'ятника петербургському фотографу» належить історику С. Лебедєву. Автори пам'ятника – скульптор Б.А. Петров і архітектор Л.В. Домрачева. Скульптура вироблена з бронзи.

Перелік унікальних художніх джерел та імен творців світової культурної спадщини незчислений. У кожного, хто хоч раз доторкнувся до величного, обов'язково наново виникне бажання відчувати енергетику шедеврів мистецтва.

